

СПЕЦИФІКА ЗМІСТУ ТА ФОРМ ДОПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ТА СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У СИСТЕМІ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

Грабовець Ольга Дмитрівна,
Спеціалізована I-III ступенів школа «Світоч»
м. Дніпрорудне, Запорізька область, Україна

Актуальність та постановка проблеми дослідження. Реформування сучасної системи освіти, ринок праці створюють нові вимоги до допрофесійної підготовки учнів загальноосвітніх навчальних закладів (ЗНЗ). В Україні таких закладів близько 20,4 тис., у яких навчається 4,93 млн. учнів. Тобто, загальною середньою освітою охоплено 99,9 відсотків дітей шкільного віку. Це чи не єдина освітня можливість донести до підростаючого покоління масштаби сучасних перетворень в світогляді людства і зробити їх носіями новітніх вимог до людського потенціалу. Згідно нормативних документів, загальноосвітні навчальні заклади України з 2010-2011 навчального року перейшли на профільне навчання у 10-11 класах (3 ступень). Вчені вказують на те, що з введенням профільного навчання з'являються нові шляхи оптимізації загальної середньої освіти: зробити її більш прикладного характеру, ввести нові навчальні плани і навчальні програми та удосконалити зміст навчально-виховного процесу [5,121].

Основою концептуального наукового дослідження нами обрана допрофесійна підготовка учнів ЗНЗ в рамках технологічного профілю з художньо-естетичним напрямом.. Характерним є те, що набір профільних спецкурсів, факультативів, елективних курсів в рамках допрофесійної підготовки у кожній школі свій, специфічний. Це, зрозуміло, залежить від регіону, соціокультурного оточення, кадрового складу педагогічного колективу та матеріально-технічної бази кожного окремого навчального закладу. Безперечно, у змістовній складовій це спецкурси з економіки, правознавства, комунікативні курси, етика, ділове мовлення, години з інформаційної культури та інших важливих видів майбутньої професійної діяльності учнів. Важливо при плануванні і організації змісту профільних навчальних дисциплін, особливу увагу приділити прикладному характеру спецкурсів, а не перетворити їх у затеоретизовані, далекі від практичних умінь заняття. Варто зазначити, що це є недоліком як загальноосвітньої, так і спеціальної професійної і вищої освіти, про що неодноразово наголошувалось у пресі [7].

Слід нагадати, що питанням підготовки молоді до трудової діяльності присвячені праці Б.Г.Ананьєва, С.Я.Батишева, В.С.Безрукової, А.П.Беляєвої, М.М.Берулави, О.К.Бушлі, Ш.І.Ганеліна, С.У.Гончаренка, Р.С.Гуревича, О.С.Дубинчук, І.А.Зязюна, А.А.Киверялги, В.А.Козакова, Ю.А.Кустова, В.М.Мадзігона, М.І.Мамутова, Н.Г.Ничкало, В.Г.Онушкіна, П.І.Підкасистого, С.О.Сисоєвої, А.В.Усової, Л.Д.Хромової, Г.М.Цибульської.

Виокремивши із загальної допрофесійної підготовки тільки художньо-естетичний напрямок зазначимо, що окремим аспектам організації художньо-технічної творчості учнів присвячені праці Е.А. Антоновича, В.Р. Аронова, В.Г. Бутенко, М.М. Волкова, І.А. Зязюна, Б.Т. Лихачова, С.Г.Мельничука, Б.М. Неменського, О.А. Тарасенко. Проте такий аспект, як нові концептуальні підходи до організації і моделювання змісту технологічного профілю художньо-естетичного напрямку залишається недостатньо дослідженим, а саме він є нагальною потребою для адміністрації та педагогів ЗНЗ, а, саме головне, для творчого розвитку учнівської молоді.

Метою цієї статті, як складової нашого дослідження, є ознайомлення з позитивним досвідом такої роботи, перевіреної експериментально.

Для вибору оптимальних форм і методів допрофесійної підготовки у рамках технологічного профілю художньо-естетичного напрямку були використані наступні **методи дослідження:** емпіричні (узагальнення передового педагогічного досвіду, анкетування, інтерв'ю, рейтинг, бесіди, педагогічне спостереження); обсерваційні (пряме і

опосередковане спостереження); експериментальні (констатувальний і формувальний експеримент); праксиметричні (аналіз процесу та результатів творчої діяльності вчителів та учнів).

Обговорення результатів дослідження. У контексті останніх економічних кризових явищ у всьому світі, перед людиною постає завдання бути професійно підготовленою, особистісно розвинутою, автономною, для того, щоб вона могла здійснювати відповідну до потреб суспільства ефективну й конкурентоспроможну не лише професійну, а загальну життєдіяльність. Творчі, інтелектуально розвинені, вільні від стереотипів – такі професіонали необхідні у сучасних умовах. Розвиток творчих здібностей стає не «примхою», а фактором існування у сучасних умовах ринку праці. На думку ж С.Т. Шацького, зачатки творчої сили є майже в усіх, потрібно лише створити сприятливі умови для їхнього розвитку.

З 1999 року у спеціалізованій I-III ступенів школі «Світоч» м. Дніпрорудне Запорізької області ведеться експериментальна робота, пов'язана вона перш за все з введенням нових інформаційних технологій в освітній простір ЗНЗ. Здається абсурдним, але саме комп'ютер і допоміг нам залучити широке коло тодішніх ще мало «комп'ютеризованих» учнів до творчості.

У проєкті «Концепції програми інформатизації загальноосвітніх навчальних закладів, комп'ютеризації сільських шкіл» [3,4] зазначається, що комп'ютерно-орієнтовані засоби навчання є засобами навчальної діяльності протягом усього набуття загальної середньої освіти, тобто від 1-го класу до 11-го, а вивчення курсу «Інформатика» як самостійної навчальної дисципліни доцільно здійснювати з 7-го до 11-го класу.

Проте останнім часом поширюються дискусії щодо проблем використання комп'ютера в початковій школі. Розповсюджені дві діаметрально протилежні точки зору: від категоричної заборони до необхідності. Вважається недоречним навіть вживати термін «інформатика» для початкової школи [2].

У рамках експериментальної діяльності з теми: «Розвиток творчого потенціалу учнівської молоді засобами комп'ютерної техніки» та «Допрофесійна підготовка учнів багатoproфільного навчального закладу» Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАН України виконана колосальна робота з ефективного використання комп'ютера у навчально-виховному процесі для розвитку творчого потенціалу учнів.

Програма вивчення основ інформаційної культури у школі «Світоч» розподіляється таким чином:

1-4 класи – використання комп'ютера як засобу навчальної діяльності, яке передбачає оволодіння дитиною первинними навичками роботи з комп'ютером, авторський курс «Комп'ютерна графіка» інтегрований з курсом образотворчого мистецтва початкової школи;

5-9 класи – базовий курс інформатики за авторською програмою «Основи інформатики», яка дозволяє досконало оволодіти навичками роботи на комп'ютері учням середньої школи; авторський курс «Рекламний дизайн» у допрофільній підготовці;

10-11 класи – курс інформатики професійної підготовки за спеціальністю «Оператор комп'ютерного набору», «Канторський працівник» з урахуванням спеціалізації навчального закладу, а також за вибором учня.

Висновки шкільної психологічної служби такі: обґрунтоване використання комп'ютера сприяє розвитку розумових здібностей дітей, їх творчому мисленню в розв'язанні поставлених завдань. За наслідками спостережень учителів, уроки з комп'ютером підвищують інтерес дітей до навчання, сприяють набуттю знань і умінь.

У даній статті хотілося б зупинитися на позитивних результатах введення в навчальний план початкової школи авторського курсу Шкаберіної Г.П. «Комп'ютерна графіка» (1-4 кл.) та курсу «Рекламний дизайн» в основній (II ступеня) та старшій (III ступеня) школі.

Відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки № 96 від 28. 02. 2001 р. [5] надана можливість використовувати години варіативної частини навчання у початковій

школі для запровадження пропедевтичного курсу інформатики, що дозволило розпочати офіційний процес впровадження вивчення основ інформаційної грамотності у перших класах.

Сенситивність молодшого шкільного віку до творчості, зокрема художньої, підкреслювалася В.Сухомлинським, К.Ушинським, та багатьма іншими педагогами-класиками. У роботах Л.Божович, В.Давидова, Д.Ельконіна, Н.Менчинської та ін. доведено, що зазначений вік є періодом найінтенсивнішого креативного становлення. Загальновідоме бажання молодших школярів займатися різноманітними видами занять художньо-естетичного циклу: малювання, музика, танці. Саме ці предмети викликають у дітей глибокі естетичні почуття, прагнення до самовдосконалення і самовираження.

Учитель образотворчого мистецтва, Заслужений учитель України Шкаберіна Галина Петрівна, автор програми для початкової школи, – творча, неординарна особистість – працюючи з дітьми в художній студії при школі помітила, що в кожному класі є значна частина учнів, яка цікавиться й прагне оволодіти більш глибокими знаннями та практичними навичками у сфері образотворчої діяльності. Є діти, у яких яскраве творче уявлення, фантазії, емоційне та естетичне прийняття дійсності, але недостатньо розвинуті практичні навички малювання, техніка виконання малюнку. Ми розуміємо, наскільки важливо підтримати й стимулювати цей потяг до прекрасного, дати дитині можливість заявити про свій талант, відчувати себе особистістю, розвивати свої творчі здібності. Більшість дітей обдаровані не стільки талантом малювання, як талантом духовним, готовністю реально сприймати навколишній світ, відчувати себе його часткою, і здатністю до творчої реалізації.

Працюючи у режимі експерименту, виникла потреба в розробці нових методик розвитку творчих здібностей учнів. Засобом реалізації амбітних планів і став комп'ютер. Саме комп'ютер є тим найсучаснішим та найуніверсальнішим технічним засобом, який спроможний надати значну підтримку вчителю початкових класів та вчителю образотворчого мистецтва в організації інтегрованого підходу до процесу навчання, підвищити якість і ефективність навчальних методик, впровадити в практику креативну направленість уроків, реалізувати індивідуальний підхід до кожного учня. Одноманітне, шаблонне повторення одних і тих же дій відвертає потяг до навчання. Діти позбавляються радості відкриття і поступово можуть втратити здатність до творчості. Головна мета – формування у дитини вмінь керувати процесами творчості: фантазуванням, розумінням закономірностей, розв'язанням складних проблемних ситуацій.

Враховуючи те, що своєрідністю образного мислення молодшого школяра є його наочно-дійовий характер, експериментальна програма з комп'ютерної графіки в образотворчій діяльності ставить за мету, перш за все, навчити учнів вільно володіти графічними способами творення зображення на комп'ютері та продовжувати (паралельно з уроками образотворчого мистецтва) ознайомлення з основами образотворчої грамоти: законами композиції, формотворенням, кольорознавством, мистецькими творами та розвивати творчий потенціал учнів, що в сукупності дасть їм змогу усвідомлено застосовувати ці знання та вміння в своїй практичній діяльності.

Основним видом діяльності на заняттях курсу є: сприйняття, конструювання, декоративне зображення, тематичне малювання, ілюстрування.

Програма написана автором так, що принцип наступності є обов'язковим.

Так у 1 класі діти ознайомляться з найпростішими ігровими програмами, в яких мають можливість складати малюнки з окремих частин, конструювати зображення, вивчати характер ліній, геометричних фігур, розфарбовувати власні малюнки «відкритими» кольорами.

В 2 класі працюють у графічних редакторах, які дають змогу малювати прямими та похилими лініями, колами, дугами, геометричними фігурами, складати орнаменти в колі та квадраті, створювати образи птахів та тварин з окремих елементів. Діти опановують растрову графіку (RASTER MASTER), ознайомлюються з більш складною програмою CPEN, в якій мають можливість користуватися «інструментами» - олівець, розпилювач,

збільшувач, «поворот», «блоки» та ін. Розширюється кількісна палітра кольорів. Вважається доцільним вивчення основних образотворчих термінів та понять («холодні» та «теплі» кольори, симетрія, композиція, ілюстрація, силует, контраст, ритм, лінія горизонту, плановість) та застосування їх у своїх творчих роботах.

В 3-4 класах діти працюють у знайомих для них графічних редакторах, але виконують більш складні завдання на ілюстрування літературних творів, із зображенням фігур людей, виконанням робіт по дизайну, промисловій графіці зі шрифтовим супроводженням. Використовують об'єкти «бібліотеки».

В 4 класі додається програма ACTION, яка дає можливість займатися анімаційною й конструктивною графікою, даючи зображення рухомість способом прокручування, мигання, ритмічної зміни розміру фігур.

Наведемо приклади творчих практичних завдань на уроках «Комп'ютерної графіки».

Асоціативно-образна мова мистецтва.

Способи виразності графіки: крапка, лінія, штрих, пляма.

Вправи на виявлення пластичних, хвилястих, колючих, ніжних ліній, штрихів, різних крапок і плям.

Творчі завдання: створення образу бурхливого моря, квітучого поля, використовуючи програму Paint. Інструменти: «прямокутник», «кість», «олівець», «лінія».

Вправи на створення темних плям-силуетів дерев, птахів, тваринних на світлому тлі й білих контурних лінії на чорному тлі. Створення образів двох дерев з характерними розпізнавальними рисами.

Програма Paint. Інструменти: «заливання», «пензлик» із застосуванням різної товщини.

Стилізація, рапорт, ритм, контраст, нюанс.

Вправа на створення рапорту (елемента орнаменту).

Творче завдання: створення орнаментної закладки для книги.

Програма Paint. Інструменти: «еліпс», «лінія», «масштаб», «ластик», «заливання».

Буква-образ, слово-образ.

Творче завдання: написання імені або ініціалів у вигляді монограми.

Застосування різної фактури й колірних сполучень.

Програма Microsoft Word, колекція шрифтів Word Art.

Вивчення візерунків природних форм (метелик, змія, леопард і т.п.).

Творче завдання: створення декоративної композиції для тканини; придумати назву, аргументувати.

Програма Paint. Інструменти: «еліпс», «лінія», «пензлик», «масштаб», «ластик», «заливання».

Декоративно-прикладне мистецтво. Вишивка. Символіка кольору.

Копіювання зі зразків української народної вишивки.

Творче завдання: створення ескізу серветки квадратної форми.

Програма Paint. Інструменти: «прямокутник», «лінія», «олівець», «масштаб». Робота з «сітки».

В результаті роботи за цими завданнями на комп'ютері, у школярів розвивається самостійність мислення, з'являється вміння робити висновки, поєднувати знання в нових умовах з елементами творчості, досягати результату, не звертаючись за допомогою до інших, формується свідоме ставлення до навчання.

Вчитель експериментує, використовуючи програмне забезпечення, або розроблену авторську програму, вводить додатковий, узагальнюючий матеріал. Він урізноманітнює види діяльності учнів, робить їх співробітниками, співучасниками навчального процесу.

Концепцією профільного навчання в старшій школі серед основних напрямів профілізації в технологічному напрямі визначено також і навчальний профіль «Дизайн». В серпні 2008 року Шкаберіною Г.П. була розроблена програма профільного напрямку за

курсом рекламного дизайну в програмі «Фотошоп». На протязі 2008-2009 навчального року цей курс програми був апробований на уроках інформатики у 8 класі.

Результати роботи підтвердили, що цей графічний редактор має великі можливості. Учні могли використовувати інструменти програми для самостійного зображення, набір шрифтів – для шрифтових композицій, та можливість обробки, редагування та колажування фотографій.

Враховуючи ті обставини, що не в кожній школі є можливість в повній мірі використовувати цю програму на базі конкретного класу, вчитель пропонує адаптовані рекомендації, що до доцільного використання програми «Фотошоп» на деяких уроках образотворчого мистецтва.

Наприклад: **6 клас**

- Форма та колір у композиційному вирішенні декоративного натюрморту «Квіти у вазоні».
- Традиційне мистецтво різних народів світу. Об'єднання зображення тварин та рослинних елементів. «Тотемний стовп».
- Творча робота на фантастичну тему «Комахо-птахо-звір».

7 клас

- Мистецтво графіки. Різні стильові особливості шрифтової грамоти. Виконання вправ у стилі граффіті.

- Створення ескізу тематичного плакату на екологічну тематику.
- Створення Великодньої листівки з використанням шрифту.
- Особливості побудови тіла людини (чоловік, жінка).

Побудова основних пропорцій (дитина, дорослий).

- Дизайн одягу. Створення спортивного одягу та «одягання» попередніх образів (дитина, дорослий).

Вчителем розроблені майстер – класи, які вона проводить при обласному Інституті післядипломної педагогічної освіти м. Запоріжжя, що користуються великим попитом серед педагогів області саме своєю практичною складовою цього курсу.

Часто доводиться дискутувати на тему, чи сумісні взагалі поняття «комп'ютер» та «мистецтво». Багаторічна експериментальна робота на базі школи доказала безплідність застережень. Для декоративних та дизайнерських робіт, для ознайомлення із законами композиції та вивчення кольорознавства – саме комп'ютер є тим інструментом, який дасть можливість майбутньому випускникові школи впевнено зробити вибір серед таких сучасних професій як промисловий графік, веб-дизайнер, художник-дизайнер або використовувати одержані знання та навички для повсякденного життя.

Стає очевидним, щоб одержати очікувані результати з введенням профільної освіти в ЗНЗ необхідні новітні технології у подачі змісту профільних спецкурсів, в практичній допрофесійній підготовці, які були б цікаві і зрозумілі сучасним учням.

Проаналізувавши реалії сьогодення, стають помітні загальні проблемні явища серед учнівської молоді: інфантизм, бездуховність, знецінення ідеалів, естетизація суто побутових явищ, дезадаптація, театралізація життя, низька соціальна активність тощо. Саме ці прояви життєдіяльності людини можна розглядати як вектори корекційного та виховного впливу певних новітніх технологій навчання. Технологія навчання – це, за визначенням ЮНЕСКО, в загальному розумінні – системний метод створення, застосування й засвоєння знань з урахуванням технічних і людських ресурсів та їх взаємодії, який ставить своїм завданням оптимізацію освіти [1, 306].

У практичній складовій технологічного профілю серед таких технологій навчання результативними виявилися такі технології, як *молодіжні об'єднання та клубна робота*. Вони мають давні історичні корені. Їх педагогічна значущість, як технологій формування людини, полягає в можливості самореалізації особистості у процесі творчого виконання поставлених завдань. Разом з цим вирішується питання організації міжособистісного спілкування, набувається соціальний досвід, накопичуються позитивні емоції від успішно виконаної справи й зовнішньої оцінки власної діяльності тощо.

Прикладом такої технології на уроках і в позакласній діяльності з трудового навчання став «Театр моди» (керівник, учитель I категорії Орел Надія Миколаївна), який існує у школі вже більше 5 років та орієнтує молодь в подальшому на одержання таких професій як модельєр, дизайнер, модель, фотомодель, швачка, кравець, режисер, хореограф і деякі інші. Як ми розуміємо, це самі популярні у наш час професії серед молоді, а завдяки новим підходам мало популярні серед сучасної молоді уроки швейної справи набули у школі «Світоч» стійкої популярності.

Театр моди – це єдність театру, режисури, хореографії з модою, подіумом, нестандартним сприйняттям і осмисленням тенденцій в моді, одязі. Виступи проходять театралізованими показами тематичних колекцій одягу, який діти самі ж і виготовляють. Театр моди є однією з форм гармонійного розвитку учнів, що поєднує трудове та естетичне виховання, розвинення емоційного інтелекту [4], самореалізації у процесі творчого вирішення будь-яких питань особистісного прояву, сприяє формуванню творчої особистості. Він пропагує історію та культуру одягу, різні напрямки сучасної моди, розвиває відчуття стилю. Серед найбільш вдалих колекцій слід назвати «Ранкова роса» (2005р.), «Покоління України» (2007р.), «Добро та зло» (2010р.). Такі технології дозволяють розвивати учнів інтегрованим характером подання навчального матеріалу, перетворювати свої вироби у справжнє мистецтво, творити справжнє свято краси. Це є доказом того, що роль учителя у профільному навчанні полягає не лише в тому, щоб передати знання, народні традиції від одного покоління до іншого, а й у тому, щоб забезпечити особистий розвиток своїх учнів, сприяти зростанню їхньої художньо-естетичної культури.

Висновки. Експериментальна робота засвідчила ефективність нових підходів до традиційного змісту вивчення дисциплін художньо-естетичного циклу у рамках технологічного профілю ЗНЗ в пропедевтичній (у 1-4 класах) та допрофільній (у 5-9 класах) підготовці учнів, що сприяє позитивному розвитку творчості учнівської молоді та ефективності допрофесійної підготовки у навчальному процесі загальноосвітніх закладів.

Перспективи подальших досліджень: залишається ще не до кінця вирішеною проблема пошуку нових методів, прийомів, технологій, відповідних форм організації навчальної діяльності учнів і їх нового змісту, що має велике практичне значення для успішного існування профільного навчання в цілому.

Література

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
2. Жалдак М.І., Рамський Ю.С. Проект стандарту освітньої галузі інформатики. – К.: Генеза, 1997. – С. 48–59.
3. Концепція програми інформатизації загальноосвітніх навчальних закладів, комп'ютеризації сільських шкіл (проект) // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2000. – № 2. – 57 с.
4. Носенко Е.Л., Коврига Н.В. Емоційний інтелект: концептуалізація феномену, основні функції: [Монографія]. – К.: Вища школа, 2003. – 326 с.
5. Тарапата Н.И. Системный анализ психофизиологических факторов при оптимизации успешности обучения в медицинском лицее // Индивидуальные психофизиологические особенности человека и профессиональная деятельность: Тезисы докладов II научной конференции. / Н.И. Тарапата, В.В. Латышев, В.А. Антонов. – Черкассы, 1997. – С. 121
6. <http://www.edu.kiev.ua/news> – Заголовок з екрана. Сайт Головного управління освіти і науки Київської міської державної адміністрації – [Електронний ресурс]
7. <http://delo.ua/biznes/rynki/zapadnye-vuzy-gotovjat-praktikov-107780/12.06.2009>, 08:34 — [Елена Гладских](#)]